

Nr 31

Utlåtande i anledning av motion om pensionsrätt för hemmadöttrar med vårduppgifter.

Andra lagutskottet har behandlat en till lagutskott hänvisad motion, II:867, av herrar *Boo* och *Eriksson* i Bäckmora, i vilken hemställts, ”att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en skyndsam utredning beträffande hemmadöttrarnas med vårduppgifter pensionsrätt enligt i princip de regler som gäller för änkepension inom folkpensioneringens ram”.

Vissa bestämmelser

Ålderspension från folkpensioneringen och tilläggs pensioneringen utgår i princip fr. o. m. den månad under vilken den försäkrade fyller 67 år. I tre fall kan pension utgå före 67 års ålder, nämligen vid förtida uttag av pension, vid förtidspensionering och inom familjepensioneringen.

Förtida uttag kan ske på den försäkrades egen begäran fr. o. m. den månad under vilken den försäkrade fyller 63 år. Pensionen reduceras med 0,6 procent för varje månad som, då pensionen börjar tas ut, återstår till den månad då den försäkrade fyller 67 år.

Förtidspension kan utgå då den försäkrades arbetsförmåga på grund av sjukdom, psykisk efterblivenhet, vanförhet eller annat lyte är nedsatt med minst hälften och nedsättningen kan anses varaktig. Inom tilläggs pensioneringen krävs dessutom att den försäkrade äger tillgodoräkna sig pensionspoäng för tid före det år då pensionsfallet inträffar.

Änkepension inom folkpensioneringen tillkommer änka under förutsättning att hon antingen uppnått 36 års ålder vid mannens död och varit gift med honom minst fem år eller har vårdnaden om och stadigvarande bor tillsammans med barn under 16 år, som vid mannens död stadigvarande vistades i makarnas hem eller hos änkan. Änkepension utgår med samma belopp som ålderspension. Full pension utgår till änka som vid mannens död fyllt 50 år. För annan änka minskar pensionens belopp med 1/15 för varje år, med vilket ankans ålder vid mannens död understeg 50 år. — Änkepension inom tilläggs pensioneringen tillkommer änka som varit gift med den försäkrade minst fem år, under förutsättning att äktenskapet ingåtts senast den dag då den försäkrade fyllde 60 år. Finns barn i äktenskapet skall änkepension utgå, även om nämnda villkor inte är uppfyllda. Änkepension utgår i princip med 40 procent av den förtidspension som mannen skulle ha varit berättigad till vid tidpunkten för dödsfallet.

I avvaktan på resultatet av pågående utredningsarbete angående en allmän arbetslöshetsförsäkring antogs förra året vissa bestämmelser om ett särskilt kontant stöd åt äldre arbetslösa. Samtidigt genomfördes vissa förbättringar av den frivilliga arbetslöshetsförsäkringen. Till arbetslösa i åldern 60–66 år, som har fått stöd genom arbetslöshetsförsäkringen under längsta möjliga tid, utgår skattepliktigt omställningsbidrag med 800 kronor i månaden. Arbetslösa i samma ålder, vilka inte har tillhört arbetslöshetsförsäkringen, får omställningsbidrag efter en väntetid av två månader från arbetslöshetens början. Bidraget utgår både till den som varit anställd och till den som varit egen företagare, under förutsättning att han har haft sådan förvärvsverksamhet i 24 månader under treårs-perioden närmast före arbetslöshetens början. Efter särskild dispens kan stöd ges åt den som har fyllt 55 år men inte 60 år, om hans arbetslöshet är en direkt följd av strukturförändring av näringslivet i orten eller, för företagare, i branschen. Det kontanta stödet skall nedsättas med hänsyn bl. a. till inkomsten av förvärvsarbete före arbetslösheten och till inkomst av kapital.

Enligt kungörelse den 29 maj 1964 (SFS 427) utgår statsbidrag till kommunernas nettokostnader för hemvårdarinnor, hemsamariter och därmed jämförliga personer, som har till huvudsaklig uppgift att i enskilt hem hjälpa äldre, handikappade och barnfamiljer. Statsbidraget kan numera även avse särskilda insatser för vård och service åt äldre och handikappade i glesbygder. Genom dessa statsbidragsbestämmelser har kommuner och landstingskommuner stimulerats att utbetala ersättning såsom för social hemhjälp till åtskilliga hemmadöttrar som ombesörjer skötseln av äldre vårdbehövande anförvanter.

Tidigare behandling

Riksdagen har behandlat frågan om hemmadöttrarnas försörjningsproblem så gott som varje år under 1960-talet. En utförlig redovisning återfinns i andra lagutskottets utlåtande 1966:35, till vilket hänvisas.

På framställning av riksdagen undersökte *socialpolitiska kommittén* frågan om stödåtgärder till hemmadöttrar. I ett i september 1962 avgivet betänkande (Stencil S 1963:2) redovisade kommittén vissa resultat beträffande kartläggningen av hemmadöttrarna. I anslutning härtill konstaterade kommittén att antalet f. d. hemmadöttrar med försörjningssvårigheter var litet. I flertalet kommuner fanns inte ett enda eller endast något enstaka fall. De personer som det gällde representerade inte en kategori, som gick att avgränsa eller beskriva i enkla termer. De ensamställda f. d. hemmadöttrarna bestod enligt kommittén i hög grad av individuellt betonade fall, som vart och ett krävde särskild behandling. De åtgärder som påkallades avsåg inte endast att trygga hemmadöttrarnas försörjning utan även och kanske främst att med utnyttjande av samhällets anordningar på olika områden t. ex. i fråga om rehabilitering, arbetsvård, omskolning eller vidareutbildning försöka skapa en grund för en tryggare framtid. Kommittén betonade att det behövdes upplysning och aktiv personlig medverkan från kommunernas sida. Den diskuterade också frågan om

generösare grunder vid bedömningen av rätten till förtidspension för hemmadöttrar. Kommittén avvisade emellertid tanken på en särreglering, eftersom lagen om allmän försäkring i princip avsåg att bereda medborgarna ekonomiskt skydd efter generella bedömningsgrunder. — I anledning av kommitténs förslag utfärdade Kungl. Maj:t det nedan berörda cirkuläret till socialnämnder och arbetsförmedlingsorgan.

Motionskrav på liberalare regler för förtidspension åt hemmadöttrar har avslagits av riksdagen vid upprepade tillfällen. År 1966 skedde det med följande motivering i enlighet med *andra lagutskottets utlåtande 1966:35*:

Utskottet vill erinra om de pensionsbeviljande organens möjligheter att vid prövningen av rätten till förtidspension beakta samtliga föreliggande omständigheter i det särskilda fallet. Bl. a. kan möjligheten att bereda den försäkrade arbete vara en omständighet av betydelse. Det är emellertid uppenbart att för den grupp kvinnor, vars försörjningsproblem aktualiserats i motionerna, kan föreligga ett hjälpbehov som varken täcks genom förtidspensioneringen eller genom de möjligheter som finns till förtida pensionsuttag eller till socialhjälp. Problemen för dessa kvinnor är beaktansvärda och särskilt svåra eftersom deras möjligheter att erhålla lämpliga anställningar på arbetsmarknaden är begränsade. Utskottet anser det emellertid inte möjligt att lösa deras ekonomiska problem inom förtidspensioneringen. Det vore nämligen principiellt oriktigt att bryta ut vissa kategorier försäkrade och bevilja dem pensionsförmåner efter andra regler än som i övrigt gäller. Enligt utskottets mening är det av motionärerna aktualiserade spörsmålet delvis av arbetsmarknadspolitisk natur. 1960 års arbetsmarknadsutredning har också framlagt vissa förslag i frågan. Utskottet vill slutligen erinra om ett av Kungl. Maj:t år 1963 utfärdat cirkulär till socialnämnderna och arbetsförmedlingsorganen, där det understrykes vikten av att nämnda myndigheter aktivt medverkar för att bistå de s. k. hemmadöttrarna särskilt i fall då deras vårduppgift bortfaller till följd av att den vårdade personen intages på vårdinrättning eller avlider. Verksamheten skall avse sådana åtgärder som förmedling av arbetsanställning, vidareutbildning, omskolning och arbetsvård i olika former. Med hänsyn till det anförda kan utskottet icke biträda förevarande motionsyrkanden.

Vid riksdagarna 1967 och 1968 vidhöll andra lagutskottet sin uppfattning att hemmadöttrarnas problem främst borde lösas genom arbetsmarknadspolitiska åtgärder och inte genom åtgärder inom förtidspensioneringen (2LU 1967:59 och 1968:28). Sistnämnda år framhöll utskottet också att de särskilda stödåtgärder för den äldre arbetskraften, som väntades bli antagna av det årets riksdag, skulle komma att bli till fördel för hemmadöttrarna. I den mån ersättning utgått för skötseln av föräldrarna borde nämligen omställningsbidrag kunna utgå till en hemmadotter. Utskottet anmärkte vidare att KSA-utredningen hade att beakta hemmadöttrarnas situation under sitt fortsatta arbete. Därvid torde utskottet främst ha avsett sådana hemmadöttrar, som vid föräldrarnas bortgång var beredda att ställa sig till arbetsmarknadens förfogande.

Frågan om hemmadöttrarnas situation har behandlats av riksdagen vid olika tillfällen från andra än socialpolitiska utgångspunkter. I motioner vid 1964 och 1966 års riksdagar efterlystes en lagfäst rätt för bl. a. hemmadöttrar, som utan lön eller

mot ringa ersättning under längre tid haft vårdnaden om åldring eller sjuk person, att vid den vårdades bortgång få ersättning ur kvarlåtenskapen för sitt arbete. Riksdagen fann syftet med motionerna i och för sig behjärtansvärt men ansåg att problemet inte borde lösas lagstiftningsvägen. Till stöd härför har bl. a. anförts att förhållandena kunde vara så olika i skilda fall att de knappast var ägnade för enhetlig reglering samt att möjligheterna till tvist inte på något avgörande sätt skulle begränsas genom den föreslagna lagstiftningen (1LU 1964:18 och 1966:10). Vid behandling av liknande motioner innevarande år har *första lagutskottet* icke funnit anledning för riksdagen att frångå sin tidigare uppfattning rörande dessa spörsmål (1LU 1969:17).

Utskottet

I förevarande motion anförts att en hemmadotter, som vårdat sina föräldrar eller annan nära anhörig, i många fall står utan egentlig försörjning då den vårdade avlider. Motionärerna anser att hemmadöttrar med vårduppgifter bör tillerkännas en grundtrygghet i folkpensionssystemet med gällande regler om änkepension som förebild. De hemställer om utredning av denna fråga.

Utskottet har vid åtskilliga tillfällen behandlat motioner om hemmadöttrarnas försörjningsproblem. I samband med motionsyrkanden som syftade till en uppmjukning av reglerna om förtidspension har utskottet framhållit att det uppenbarligen finns ett hjälpbehov, som varken täcks genom förtidspension, förtida uttag av ålderspension eller socialhjälp. Detta hjälpbehov accentueras av det förhållandet att f.d. hemmadöttrar har begränsade möjligheter att vinna anställning på arbetsmarknaden. Utskottet har emellertid avisat tanken på en generell lösning av hemmadöttrarnas problem inom förtidspensioneringen med motivering att det skulle vara principiellt oriktigt att bryta ut vissa kategorier försäkrade och bevilja dem pensionsförmåner efter andra regler än som gäller för övriga försäkrade. Utskottet har ansett att arbetsmarknadspolitiska åtgärder i stället skall prövas. Vid fjol-årets behandling av motioner i frågan erinrade utskottet om att de särskilda stöd-åtgärder för den äldre arbetskraften som föreslagits riksdagen skulle bli till fördel för hemmadöttrarna. I den mån ersättning utgått för skötseln av föräldrarna borde nämligen omställningsbidrag kunna utgå till en hemmadotter. Utskottet framhöll också att KSA-utredningen hade att beakta hemmadöttrarnas situation under sitt fortsatta arbete.

De invändningar som utskottet med riksdagens godkännande tidigare haft mot en lösning av hemmadöttrarnas försörjningsproblem genom förtidspensioneringen gäller i lika hög grad en lösning genom särregler inom änkepensioneringen. Utskottet kan därför inte biträda motionsyrkandet om en utredning i syfte att ge f. d. hemmadöttrar rätt till pension efter de principer som gäller för änkepension inom folkpensioneringen. Utskottet vill emellertid erinra om att riksförsäkringsverket i början av året fått i uppdrag att utreda frågan om ökade möjligheter för de äldre förvärvsarbetande att efter individuell prövning erhålla pension före 67 års ålder. Utredningen skall därvid särskilt ta sikte på dem som mot bakgrunden av sin ålder

och med hänsyn till de krav som det moderna arbetslivet ställer har svårt att fortsätta sitt arbete eller erhålla ny stadigvarande och lämplig sysselsättning. Detta utredningsarbete kommer enligt utskottets bedömning att bli av betydelse för åtskilliga av de kvinnor som motionärerna åsyftar. Detsamma gäller det utredningsarbete som pågår inom KSA-utredningen angående frågan om arbetslöshetsskyddets utsträckande till bl.a. sådana grupper som inte tidigare haft förvärvsarbete.

Med hänvisning till vad utskottet sålunda anfört får utskottet hemställa att motionen II:867 inte föranleder någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 25 mars 1969

På andra lagutskottets vägnar:

AXEL STRAND

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herr Strand (s)*, fru Hamrin-Thorell (fp), herrar Dahlberg (s), Hübinette (m), Österdahl (fp), Högström (s), Andreasson (cp) och fru Grethe Lundblad (s);

från andra kammaren: herr Gustavsson i Alvesta (cp), fröken Sandell (s), fru Skantz (s), herrar Ringaby (m)*, Nilsson i Kalmar (s), fru Håvik (s)*, herrar Olsson i Mölndal (s) och Romanus (fp).

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.